

Vzdělání a politika

(prasmutný článek)

Již několikrát jsem zaslechl tvrzení, že pod určitou úrovní celkového zdanění obyvatel není možná demokracie, jinými slovy, a možná jasněji: pokud ponecháme většinu života společnosti plynout pro všechny ve vlastní režii, bez přerozdělování, dojde k tak velké kumulaci bohatství a moci, že tato moc zcela vyšachuje – ať už legálním, pololegálním nebo zcela nelegálním způsobem – ze hry všechny demokratické procedury a o všem budou ve společnosti rozhodovat pouze ti šťastní a mocní. Opravdu bohatý člověk si přece může najmout a zaplatit i vlastní nemocnici, vlastní rádio, vlastní televizi, vlastní armádu!

Zmíněné tvrzení nejsem schopen ověřit, nejsem ekonom, ale věřím mu. Jeho důsledkem je, že existence a možná i úspěšnost demokracie je závislá na úrovni zdanění – na úrovni toho, co jsou lidé ochotni odkládat do společné státní kasy. Samozřejmě zde není *přímá úměrnost*, to by byl nesmysl: malé zdanění – malá demokracie, větší zdanění – větší demokracie, takhle to nefunguje, přesto zde jistá závislost zřejmě je.

Nedostatek přerozdělování v tuto chvíli však není (aspoň u nás a v blízkém okolí) tím, co by ohrožovalo demokracii nejvíce, protože – co to je vlastně demokracie? Je to poměrně mladý způsob vlády a spravování společnosti, který snímá odpovědnost za její chod s beder vládců k tomuto úkolu speciálně „vypěstovaných“, tj., vyrostlých ve specifických podmínkách a od mládí k převzetí této funkce vychovávaných, obdařených určitým kodexem cti a žádoucího chování v životě osobním i rodinném, kteří zase – ovšem ve velmi archaických dobách – tuto odpovědnost přejali z rukou bohů a jejich kněží, a svěřuje ji více či méně ve stejné míře všem ve společnosti. Zda takové předání moci je možné, o tom nerozhodují v první řadě materiální podmínky, jakkoli transakční (administrativní a komunikační) náklady jsou při každém kolektivním řízení a rozhodování větší nežli při řízení autokratickém, ale to, zda to ti lidé zvládnou. Všude tam, kde lidé nemají vypěstované dostatečně silná autonomní a vědomá „já“, kde toto „já“ nebylo cíleně a velkou péčí **vzděláváno**, tedy například v tlupě, nebo v armádě, případně i v tradičně žijící rustikální nebo dokonce předzemědělské společnosti, kde největší část života člověka probíhá v úzkém sepjetí s přírodou a život je jí prakticky na sto

procent určován, se společenství a skupiny neobejdou bez výrazných vůdců. Demokracie, schopnost demokraticky řídit společnost, tedy jednoznačně, a zde se nebojím říci opravdu **přímo úměrně**, souvisí se vzděláním jednotlivců a závisí na něm.

V nejnovější době vidíme okolo sebe velmi znepokojivé tendence. V mnoha koutech světa získávají čím dále větší podporu autokratičtí vůdci. A jací jsou to vůdci? Lidé, pro něž je hlavní věcí *moc* a na demokracii se přitom neohlížejí. Neváhají rozdmýchávat ve svých posluchačích nízké vášně. Rozsévají mezi lidmi emoce, emoce také často sklízají – třeba i v podobě atentátů. A jejich reakcí na takový prst boží není pokání ale zařatá pěst.

Takové vůdce kromě Turecka a mimoevropského světa vidíme především v obou bývalých supervelmocích (!) v Rusku i USA, ale i v naší bezprostřední blízkosti – v Maďarsku a na Slovensku a kdo ví – a to je asi ta nejčernější nožní můra – zda obdobný vývoj nečeká po nejbližších volbách i naši zemi. Tito vůdcové už dokonce vytvořili frakci v europarlamentu a jejich ambice míří bezpochyby vysoko. To se děje zatím v rámci zcela demokratických podmínek, tedy s podporou lidí, tedy určitých typů lidí. A v tom je zakopán pes. Sociologické průzkumy nám celkem nedvojznačně vypovídají o tom, kde tito vůdcové berou podporu. V Americe jsou Trumpovými podporovateli především **nevzdělaní bílí muži**. V Česku podporují *slovenského* oligarchu Babiše, především obyvatelé českých vesnic. (V Rusku je to jedno, tam už fakticky žádná demokracie není, i když se k jejímu odbourání stavějí obyvatelé vzdálených regionů pasivněji než – vzdělanější – obyvatelé center.) V obou případech jsou to skupiny lidí, kteří a) patří k většinové, „domácí“ etnické nebo národnostní skupině; b) nemají se nijak špatně – přitom jsou však hodně sebestřední, neochotní zajímat se o problémy jiných, neřkuli se podílet na jejich řešení a jejich hlavním cílem je mít se „ještě lépe“ – pokud to vůbec jde, tedy – v českých podmínkách – mít místo traktoru za dva milióny traktor za pět miliónů a místo bazénu na tři tempa, vlastní rybník a honitbu c) jsou **nevzdělaní, ba nezřídká vzděláním, jež nevede k přímočarému zisku, přímo opovrhují**. Opět se nám zde – tentokrát v praktické podobě – vyjevuje souvztažnost demokracie a vzdělání.

Nevím, jsou-li ještě jiné cesty k záchraně demokracie, ale mně se jednoznačně jeví jedna, a to právě skrze vzdělání. Respektive dvojí, ale obě jsou pomocí vzdělání. Tou první, která asi každému okamžitě vytane na oči, je, všemi

způsoby, především pomocí všeobecného vzdělávání a systému školství, se snažit pozvednout vzdělanostní úroveň veškeré populace. Touto cestou se víceméně také v raném novověku k demokracii dospělo – všeobecné vzdělání obyvatel bylo ideu Komenského a s ním spřízněných rosikrucianů a pansofistů. Je to cesta dlouhodobá, její zhodnocení trvá celé generace, ale nakonec účinná. Problém je, že právě s touto cestou se nám v posledních desetiletích nic nedaří; vzdělání je sice lidem stále nabízeno v neztenčené míře, ba často kvalitnější a rozsáhlejší, lidé ale na ně většinou nedbají. To se výrazně projevilo a projevuje právě v Americe, ale začíná se to projevovat i zde. S něčím takovým ovšem oni velcí dobrodinci lidstva na čele s Komenským nepočítali: Že by lidé měli možnost dosíci vzdělání, a dokonce bez nějakých extrémních obětí a sebezapření, a přesto jí nevyužili, ba opovrhli by jí. Nemá-li tedy nastat konec demokracie, nebo dokonce konec evropské civilizace, který je nyní již na spadnutí, je třeba zvolit cestu jinou. Je do jisté míry regresem, ale regresem rozumným a smysluplným, rozhodně lepším a skýtajícím větší možnosti dalšího vývoje, nežli prosté předání moci do rukou oligarchů.

Mám na mysli omezení politických práv pro ty, kdo nechtějí, kdo odmítají vzdělání. Tedy vzdělanostní census.

Aby však toto opatření nebylo tak tvrdé, a aby nenarušovalo princip všeobecného hlasovacího práva, navrhuji census, abych tak řekl, pozitivní, v opačném gardu. Aplikace takového censu nezávisí na volebním systému, je aplikovatelná v systému poměrném i většinovém, jakožto ve všech dalších variantách volebních systémů. Spočívá nikoli v *omezení* volebního práva kohokoli, leč v jeho *rozšíření* u těch, kdo mají prokazatelně vyšší vzdělání. To může být odstupňované, podle úrovně dosaženého vzdělání, počínaje, řekněme, bakalářským titulem, až po profesuru; dokáží si představit, že může jeho gradient dosáhnout až čísla 10 (deset hlasů univerzitního profesora proti jednomu hlasu člověka bez vzdělání, a třeba dvěma hlasům bakaláře, třem hlasům magistra atp.) Virulence by se mohla přidávat třeba i nositelům státních vyznamenání apod. Osobně bych si představoval, že by nositel takového většího počtu „volebních práv“ je mohl rozdělit a dát svůj hlas tedy více různým stranám nebo kandidátům – právě proto, že nositelé vyššího vzdělání obvykle nevidí věci černobíle a spatřují často hodnoty i zdánlivě protikladných metod a řešení. Dá se namodelovat, že při přiznání větší váhy hlasům vzdělaných, vypadá politická scéna po volbách často úplně jinak než

nyní. (Dokonce se takové modely dělaly už v devadesátých létech, kdy nevypadala politická tak tragicky jak nyní; tehdy při aplikaci takového modelu třeba zcela vypadla ze sněmovny Sládkova RPČ.)

Určitým problémem samozřejmě zůstává, že – a říkám to s nejvyšší hořkostí a lítostí – se i v dnešním akademickém světě prosazuje „trh“ a vznikají – i vysoké – školy, jimž nejde v první řadě o vzdělání ale o v pravém smyslu prodávání titulů. Je velikým neštěstím, že jsme něčemu takovému vůbec dovolili vzniknout a vstoupit do našeho vzdělávacího systému. Realita velí se s něčím takovým smířit a dovolit tedy nařezávání vrstvy skutečně vzdělaných lidí těmito pseudovzdělanci. Věřím, že z dlouhodobého hlediska to vzdělaný svět ustojí – taky přežil nástup komunistických kádrů z dvouletých „vysokoškolských kurzů“ v padesátých letech – a dokonce si ani nebyl nucen vytvořit nové formy, což je někdy způsob, jak uniknout otráveným poměrům, když staré školy a instituce jsou takto pokaženy. Je to tak lépe, protože nové formy, i když mohou samy v sobě nést mnohem větší hodnotu pro poznání a vědu samu, těžko a pomalu nacházejí uznání u státních institucí, které jsou v principu velice konzervativní, a tak by paradoxně ti nejosvícenější byli z benefice takového hypotetického systému vyloučení.

Za mnohem větší problém považuji úpadek ostatního školství, základního a už i středního, kde učitelé fakticky přestávají být učiteli a cokoli žáky učit; ministerstvo jim to dokonce zakazuje – tím, že, jakkoli ne zcela otevřeně, zakazuje učit více nežli jimi stanovené standardy. Standardy jsou vždy a všude přece od toho, aby stanovily *minimální* uznávanou kvalitu nikoli, aby určovaly strop. To je záležitost pro jiný článek, i když strašně smutná. Mimochodem proč má stát zastoupený ministerstvem tak velkou nechuť dávat peníze právě vysokým školám? Asi proto, že ještě nejsou zcela zkorumpované a rozložené jako školství ostatní